

Crítica de llibres

MORAGAS SPÀ, M DE. *La Comunicación y sus cambios. De los orígenes al móvil.*
Barcelona: UAB, JI, UPF i UV, 2022. (Aldea Global; 44)
ISBN: 978-84-19333-10-0.

PER JOSEP LLUÍS GÓMEZ MOMPART

Catedràtic emèrit de Periodisme de la Universitat de València

josep.ll.gomez@uv.es

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5170-8787>

L'últim llibre de Miquel de Moragas, catedràtic emèrit de Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, és una bona proposta d'establir un balanç històric de la comunicació. Per la seva importància, enfocament actual i característiques, aviat esdevindrà un text de referència, com ho han estat d'altres de la mateixa col·lecció Aldea Global, que coediten la UAB, la UJI, la UPF i la UV. Aquesta col·lecció compta amb el segell de qualitat en l'edició acadèmica, promogut per la Unió de Editoriales Universitarias Españoles i avalat per l'Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación (ANECA) i la Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología (FECYT).

Les dues-centes pàgines del llibre són una síntesi encertada de l'evolució dels diferents canvis en la comunicació humana, similar als textos de síntesi dels grans especialistes en un àmbit científic. És un treball de maduresa científica, fruit de molts anys com a docent i recercador en universitats (preferentment catalanes i iberoamericanes), on són presents sis trets que revelen el domini i l'estil de Miquel de Moragas: gran coneixement de la matèria; bagatge intel·lectual sòlid; bona experiència investigadora; reflexió solvent d'observador fi i d'usuari conscient; passió per la comunicació social, i, finalment, capacitat divulgadora extraordinària.

Sense que sigui pròpiament un llibre d'història de la comunicació, el seu enfocament teòric és la perspectiva històrica, i no perquè parli des dels orígens fins a l'actualitat, sinó perquè la centralitat del text són els tipus de canvis que s'han produït al llarg dels segles i les dinàmiques socials respectives. És a dir, Moragas interpreta la lògica dels canvis i les seves conseqüències socials, econòmiques, culturals i polítiques. Totes dues particularitats són prou importants, perquè, com apunta l'autor, cal allunyar-se de la idea que aquests canvis són un fenomen exclusiu de la modernitat i fugir del determinisme tecnològic.

Aquest plantejament és el que dona rigor a la perspectiva històrica (no universal, sinó d'Occident). És a dir, allò que els historiadors de la comunicació sempre remarquem: cal pensar la comunicació en termes històrics, tot recordant que

els humans hem creat i hem mantingut xarxes socials des que vivim en comunitat. Al segle XXI cal parlar de "xarxes socials digitals", per diferenciar-les justament de les xarxes socials d'abans d'Internet; cal vigilar amb expressions com ara "social media", perquè els mitjans de comunicació predigitals també eren "socials". Només així es poden entendre i filar prim les qualitats de cada formació social de l'anomenat *ecosistema comunicatiu*, que, malauradament, massa sovint es confon amb l'organització de la comunicació o sistema comunicatiu, que no són pas el mateix.

El llibre està estructurat en deu capítols. Després d'un inici on s'explica la tipologia dels canvis (disruptius, evolutius, de substitució, de complementarietat o d'hibridació, o pragmàtics) i les conseqüents fases de manteniment o d'acceleració d'aquests canvis, l'autor dedica tres capítols a sintetitzar segles i segles d'història: des dels antecedents remots (de les primeres escriptures a la impremta), de la premsa artesanal a la premsa de masses, fins als invents del segle XIX (els senyals, la llum i el so). Els tres capítols següents tracten el segle XX, tot emfatitzant els nous mitjans de la cultura de masses, la telemàtica com a etapa preinternet (1980-1996) fins a la irrupció d'internet (1969-1996). A continuació, Moragas, tal vegada en els dos capítols més suggeridors, aborda els mitjans del segle XXI i la nova esfera d'internet (plataformes i xarxes). Finalment, el llibre es tanca amb un capítol molt interessant dedicat als primers efectes de la pandèmia del 2020-2021 sobre la comunicació. Aquest apartat em sembla un encert, ja que estimula recerques futures, derivades de les diverses investigacions específiques que s'han fet arreu durant els darrers anys i que probablement permetran a Moragas continuar i aprofundir en aquest important tema des del seu original prisma.

L'autor ens adverteix que "conviene evitar la simplificación y la tendencia nostálgica, en el sentido de dar por supuesto que los cambios en las formas de comunicar significan un empobrecimiento respecto a anteriores culturas orales y escritas (predominio del logos), desconsiderando la aportación que representa aquella diversidad [la convergència de sistemes

semiòtics] para el progreso del conocimiento humano” (p. 173). Canvis significatius que sovint han començat en l'esfera militar (com el telègraf, la ràdio, la telemàtica o internet), però que, des de la segona meitat del segle XX, han estat presentats i utilitzats públicament sovint coincidint amb algun “*megaesdeveniment*”, com ara els Jocs Olímpics. D'això, Miquel de Moragas, especialista també en comunicació olímpica i fundador del Centre d'Estudis Olímpics a la UAB l'any 1998, ens n'ofereix exemples eloqüents.

Tot reconeixent els aspectes profitosos socialment, humanament i tecnològica dels canvis comunicatius, tant en l'època anterior a internet com en l'era digital, l'autor no amaga els diferents inconvenients en l'ús (desequilibris, addicció, desigualtats) o en l'abús (control, biopolítica, intimitat). Oportunes i preocupants són les observacions que fa respecte de les plataformes i dels algoritmes, especialment en relació amb dues qüestions capitals en les nostres societats avançades: la qualitat del periodisme i de la democràcia. Quin món i quina vida estan configurant la intel·ligència artificial i el big data? Anem cap a una informació ultrapersonalitzada que ens tanca en bombolles, com a crepuscle del món comú, tal com pronostica Éric Sadin (2022)? O la nostra democràcia, arran del règim de la informació digitalitzada, ja està degenerant en una infocràcia, com assegura Byung-Chul Han (2022)? Justament per tot això, Moragas reivindica la vigència de les polítiques de comunicació actualitzades i adients al nou ecosistema comunicatiu, entre d'altres: defensa de la neutralitat de la xarxa, redefinició del concepte de llibertat d'expressió, regulació de la gestió de dades personals, transparència dels algoritmes, redefinició dels serveis públics d'informació o alfabetització tecnomediàtica.

Abans d'acabar aquesta ressenya, vull assenyalar alguns aspectes significatius de la narrativa del llibre: es tracta d'un discurs obert, lleuger i gens academicista (amable sense deixar de ser crític), que gairebé no empra el “*nos*” majestàtic, perquè majoritàriament escriu en primera persona. De vegades, Miquel de Moragas fins i tot demana la cooperació dels lectors i lectores, tot convidant-los a repensar sobre la seva experiència de comunicació.

La comunicación y sus cambios. De los orígenes al móvil és un text que apel·la constantment a la memòria de la persona lectora, bé sigui sènior, gran o jove, i la fa partícip d'allò que hom recorda i de com ha viscut o viu la seva pròpia història comunicativa. En aquest sentit, aquesta experiència pràctica de persona lectora activa –com diria Umberto Eco– enriqueix el contingut del llibre alhora que el fa captivador. Com ho fa l'escriptura d'aquest llibre de Moragas, atesa la singularitat d'epígrafs curts i de paràgrafs molt curts. L'autor ha trobat una manera de redactar que es pot assimilar a la textualitat dels llenguatges singulars de la societat de la informació i del coneixement actual. És una narració que de vegades sembla avançar a batzegades, però amb breus falques de feedback que ajuden la persona lectora a resituar-se: és com un anar endavant i endarrere, amb certa reiteració, una manera de relatar que és distintiva de l'oralitat permanent. L'oralitat, que

és el més gran i més antic mitjà de comunicació dels humans, i que avui en dia la trobem també en aquesta mena d'escriptura oral que és Twitter, WhatsApp i Telegram, o en la intercessió dels assistents com Alexa, Siri, Cortana, etc.

Per tot això, Miquel de Moragas ha escrit un llibre que no només es oportú, sinó que és útil perquè la ciutadania entengui la dimensió històrica de la comunicació que gaudim i patim al llarg de la nostra vida.

Referències

Han, B-Ch (2022). *Infocracia. La digitalización y la crisis de la democracia*. Taurus.

Sadin, É (2022). *La era del individuo tirano. El fin de un mundo común*. Ed. Caja Negra.